

Църквата в Европейския съюз: съборност или етнофилетизъм

Автор д-р Павел Павлов
понеделник, 14 август 2006

В началото на XXI в. Балканите са изправени пред твърде сложна и уникална ситуация, поне от гледна точка на последните два века от нашата история. Една по една или на групи балканските държави постепенно стават част от Европейския съюз (ЕС). Гърция отдавна е член на ЕС, а България и Румъния вече са подписали присъединителните договори за членство в Съюза. Следват Сърбия и Черна гора, Македония и Албания, може би и Турция. В тази перспектива, в едно обзримо бъдеще, почти всички традиционни православни общности по презумпция ще се окажат в една широка по мащаби политическа и икономическа общност от държави, подобна по своето многообразие на Римската, Византийската или Османската империи. В този смисъл е вече политически решено да се размият националните граници и постепенно да изчезнат.

От една страна, това би било чудесно и полезно: на кого му трябва граници, които по дефиниция затварят и ограничават етноси, църковни общности и специфични национални култури. Резонен е обаче въпросът: какво ще се случи тогава с "националните" църкви?

Процесите, свързани с разширяването на ЕС, са повод отново да поставим за дискуссия въпроса за историческото бъдеще на съвременната православна църковна парадигма на Балканите. В тази посока е важно да направим равносметка и да потърсим отговор в Преданието. Естествено е да си зададем въпроса: какво ни е останало от него или сме загубили всичко? На пръв поглед изглежда, че след годините на комунизъм и посткомунизъм, като че ли вече не е необходимо връщане към определени модели от миналото, защото първо, те не са сигурно истинни, и, второ, светът не е спрял, за да чака нас. С други думи, динамиката на процесите е толкова силна, че ще ни е необходимо изключително творчество, за да можем да надхвърлим и надмогнем нашата изостаналост и изолация. В днешно време на Балканите все по-често се усеща горчивината от неуспеха на "народните църкви" и негативните последици от този период (разколническо съзнание, нежелание за общение, комплекси и омраза). Най-голямата загуба обаче е загубата на съборност, което всъщност е загуба на църковно съзнание, на католичност (съборност, повсеместност, вечност).

В контекста на дебата изрично отбелязвам, че не поставям въпроса за съборността и филетизма в полемичен или критичен аспект. Не желая да търся виновни и да оправдавам невинни. Защото от това непрекъснато търсене и избягване на вина като че ли още не сме съзрели дълбочината на случилото се. От една страна, идентичността на балканските хора днес се определя и

поддържа основно от държавата. Освен това с намаляване на значението на националната държава в ЕС идентичността, свързана единствено с нея, постепенно ще се загуби. От друга страна, същностният създател на духовна идентичност – Църквата – е разделен на отделни “национални” църкви, които са в такова състояние, че трудно биха запазили юрисдикциите си при размиването на границите на диоцезите. Тези разсъждения нямат за цел да ни откажат от евроинтеграцията – напротив, те са опит да се определят проблемите и да се търси тяхното разрешение.

Необходимо е също да се подчертае, че поместните църкви трябва да са готови да се откажат от своя “национализъм”. Вярно е също, че това ще бъде “камък за препъване на мнозина”, защото може да се окаже (в отделни случаи), че след национализма не би останало нищо. Защото знайно е, че всяко подчиняване на отделна поместна църква от държавата означава екзистенциална смърт за нея. Разбира се, че Църквата не е антинационална, но тя е – може да се каже – наднационална. Тя не може да бъде “част” от националната идеология и не може да се подчинява на никоя национална партийна програма, защото тя надхвърля времето и историята.

В тази връзка Владимир Лоски поразително точно споделя: “Непознаващите добре Православието си го представят като федерация от национални църкви, основани на един политически принцип – държавната Църква. Трябва да сме изключително невежи в каноническите основания и в историята на Източната църква, за да се осмелим да направим подобни обобщения. Мнението, според което единството на дадена поместна църква се основава на политически, етнически или културен принцип, се смята от страна на Православната църква за ерес, специално наречена филетизъм.”

Лоски също отбелязва, че “съборността на Църквата, без да е привилегия на определено седалище или център, се осъществява по-скоро чрез богатството и многообразието на поместните традиции, единодушно свидетелстващи за едната Истина – за онова, което е съхранявано винаги, навсякъде и от всички” (вж. Лоски, Вл. Очерк върху мистическото богословие на Източната Църква. С., 2005, с. 12).

От една страна, за повечето от балканските хора евроинтеграцията се свързва (и изчерпва) единствено с икономическото и политическо присламчване, от което се очаква финансова изгода, при това – без никаква отговорност от наша страна. От друга страна, ролята на храненици в ЕС задълбочава натрупването на национални комплекси, които и без това не са малко на Балканите. В случая е важно и необходимо балканският духовен елит да изгради стратегия за нашето участие в духовното изграждане на Европа. Според мен това, с което бихме компенсирали ниските равнища на икономика и политика, са запазените все още остатъци от духовна идентичност и връзката на миналото (което за Балканите е славно от духовна гледна точка) с бъдещето. Това се оправдава от факта, че Европа вече е изградена политически и икономически, така че единственото, в което можем пълноценно и с достойнство да участваме, е изграждането на нейното духовно единство. Трябва също да се отбележи, че Църквата не съществува само като културна декорация на човешкия живот,

макар и самата тя да формира култура. Църквата именно съществува, за да насочва хората и народите към есхатологичното царство Божие, да създава особено отношение към света, другите хора и Бога. Това би могло да се изрази с помощта на различни видове култури (плурализъм), но не и с разнообразни цивилизационно-духовни модели. В този смисъл цел на единството е един общ етос, а не обща култура, които могат да бъдат различни (обратно на "националните" балкански църкви – духовно единство само за един език, една култура, един народ).

От изключителна важност в този процес е Църквата като общност да динамизира своето участие на всички нива в обществения живот, а самите православни християни да станат активни в своята църковна мисия. Защото изолацията на православните в Европа може да ги маргинализира и да създаде от тях гето без никакъв принос в духовните процеси. Именно в този аспект на съвременната духовна мисия на Църквата съвременният православен духовник и богослов Пергамският митрополит акад. Йоан Зизиулас разглежда като необходимост правилата на Църквата да се изтълкуват в екзистенциални категории, т. е. да се свържат исконните истини на Православието с екзистенциалните търсения на съвременния човек (срв. Зизиулас, Йоан. Православната Църква и третото хилядолетие. – Християнство и култура, бр. 1, С., 2002, с. 28). Не трябва да забравяме, че св. Отци, които преобразиха из основи цивилизацията на Европа, точно и вярно даваха отговори на въпросите на своето време и бяха в диалог със своята епоха. На това именно ни учи Преданието на Църквата, а не на изолация и интровертност. Истинското Православие никога не е "нарцисоидно", такива са само неговите фалшификати.

Също така видно е, че православните народи не могат да свидетелстват в Европа с политически и икономически средства. Първо, защото не ги притежават, и, второ, защото това вече се е случило в историята на Европа. Православната църква не би могла, а и не трябва, да се превръща в отражение на Ватикана, а още по-малко в идеология или политическа партия. Силата на Православието е именно в неговия църковен, общностен и евхаристиен характер – в съборността. За да може обаче тя да се осъществи, православните първо трябва да надмогнат етнофилетизма, който ги измъчва. Макар и осъден от Църквата (1872 г.) през последното столетие той не само, че не изчезна, а напротив – стана по-силен и трайно се поддържа от отделните поместни църкви. Това дискредитира Църквата и нарушава нейната структура и правила. В такъв случай естествено възниква въпросът: как бихме изграждали единството на Европа, след като сме разделени помежду си и не можем да разрешим тези въпроси в сферата на Църквата - нещо, което е потребно заради самата природа на Църквата? Този факт е още по-жалък на фона на успешното решаване на националните конфликти от западните народи в полето на политиката.

В заключение, истина е, че със създаването през последните два века на отделни "национални" църкви беше затъмнено разбирането за съборността. От една страна, започна да се смята за нормално съборността да се отъждествява със синодалността в границите на една "национална" поместна църква. От друга

страна, започна да се приема, че "националните" поместни църкви са абсолютно независими една от друга, но биха могли да бъдат зависими от политическата конюнктура вътре в отделните държави. Така желанието за автономия или автокефалия най-често се подчинява на национални или дори политически подбуди, поведение, което по съществото си е еклисиологичен абсурд. Нещо повече, разколите от края на XX в. в отделните поместни църкви показаха нови тенденции на още по-голямо отдалечаване от истинската еклисиология и съборността. Главните причини за тях са предимно от политически и икономически характер, което говори вече за критичен недостиг на църковност, още повече на съборност. Изграждането на духовното единство на Европа предполага преодоляването на тези тенденции и завръщането в лоното на истинската съборност.

В този смисъл възстановяването на съборността не е носталгия по миналото, а отговорност пред бъдещето!